

НЕСТЕРЕНКО Катерина,

кандидатка юридичних наук,

доцентка кафедри державно правових дисциплін

факультету № 2 КННІ

(Донецький державний університет

внутрішніх справ)

ГЕНДЕР І КОРУПЦІЯ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

Протягом останніх десятиліть питанням гендерної рівності приділяється все більше уваги, а принципи недискримінації та неупередженого ставлення до громадян незалежно від статі закріплені в засадничих програмних документах глобального рівня.

Найбільш поширене визначення поняття «гендер» стосується соціально та культурно сконструйованих уявлень та ролей, які пов'язуються з представниками різних біологічних статей – чоловіками та жінками [1].

На концептуальному рівні цей термін закріплює розуміння, що соціальні очікування щодо моделей поведінки, особистих цінностей та життєвих пріоритетів жінок і чоловіків можуть відрізнятися. В свою чергу, жорстко визначені гендерні ролі та норми можуть обумовлювати прояви нерівного ставлення до жінок або чоловіків, обмежувати їх права та можливість повноцінної участі в суспільному житті. Наукові дебати щодо ролі гендерного чинника в корупційній діяльності розпочалися ще наприкінці минулого століття, коли автори низки поведінкових досліджень привернули увагу громадськості до відмінностей в ставленні жінок і чоловіків до соціальних питань.

Результати цих наукових праць демонстрували, що жінки відповідальніше ставляться до дотримання моральних та етичних норм, виявляють більшу емпатію, турботливість та готовність допомагати іншим людям, щедрість в ухваленні економічних рішень та меншу схильність до ризикованої поведінки.

На підставі цих висновків були обґрунтовані припущення, що жінки більше готові поступатися приватною вигодою задля цілей загального добробуту і на рівні державного управління, тому схильність до корупції або готовність протидіяти зловживанням владою також можуть визначатися впливом біологічних або соціально конструйованих відмінностей жінок і чоловіків. Відповідно, зростання присутності жінок у національних парламентах та на вищих урядових посадах розглядалося як ключовий інструмент підвищення прозорості та ефективності державного управління.

Пізніше доказова база на користь цих аргументів була визнана недостатньою, хоча дебати щодо «природної» схильності жінок і чоловіків до корупції досі тривають. Незважаючи на подальшу зміну фокусу та методологічних підходів досліджень, ця перша хвиля ґендерного аналізу корупції має вагоме значення, оскільки стала поштовхом для усвідомлення необхідності включення ґендерної перспективи до антикорупційної політики [2].

Дослідження другої хвилі ґрунтувалися на міжнародних порівняннях сприйняття корупції населенням, що дозволили залучити до ґендерного аналізу й оцінку інших факторів, пов'язаних із національним контекстом країн. Висновки показали, що ґендерні відмінності в ставленні до корупції можуть суттєво залежати від інституційних чинників – особливостей державного устрою або економічного розвитку країни, рівня демократії, поширених культурних практик і традицій, що визначають ґендерні норми та стереотипи.

На думку деяких дослідників, менше залучення жінок до корупційних практик може пояснюватися не стільки їх особистими перевагами, скільки дією зовнішніх бар'єрів, пов'язаних із існуванням чоловічих корпоративних мереж, що перешкоджають доступу жінок до владних повноважень [3].

Інші науковці доводять, що зв'язок між корупцією та рівнем політичного представництва жінок є несуттєвим, якщо до уваги беруться інші змінні характеристики справедливості державних інститутів – верховенство права, плюралізм думок та свобода слова [4].

У демократичних державах низький рівень корупції та паритетне представництво жінок у парламенті не завжди є взаємо залежними результатами, оскільки прогрес в обох випадках визначається загальною дієвістю суспільних інститутів. З іншого боку, в авторитарних режимах гендерні відмінності в ставленні до корупційних практик вірогідно скорочуватимуться, оскільки корупція виступає соціальною нормою, до якої пристосовуватимуться всі члени суспільства.

Третя хвиля наукового дискурсу з питань гендеру та корупції пов'язана з визнанням відмінностей у впливі корупції на життя жінок і чоловіків, а отже необхідності відмови від гендерно-сліпого підходу до розробки та реалізації антикорупційних програм і стратегій. Численні дослідження наголошують на підвищеній вразливості жінок до негативних наслідків корупції, особливо в таких секторах як охорона здоров'я, освіта, соціальні або побутові послуги [5].

Ці ризики пов'язані з репродуктивною діяльністю жінок, що визначає потребу в спеціалізованих медичних послугах, покладеними на жінок обов'язками щодо піклування про неповнолітніх дітей або непрацевдатних родичів, необхідністю вирішення низки побутових питань, пов'язаних із забезпеченням життєдіяльності домогосподарства. Окрім безпосереднього впливу корупційних зловживань на життя жінок, вони частіше стають опосередкованими жертвами корупції, оскільки переважають у складі соціально вразливих категорій населення, добробут яких залежить від соціальної політики держави та цільового використання бюджетних ресурсів, що спрямовуються на її підтримку.

На цьому етапі розвитку гендерного аналізу корупції визнається існування особливих гендерно зумовлених форм корупції, наприклад зловживання владними повноваженнями для отримання сексуальних послуг.

В інших дослідженнях наголошується, що сексуальна експлуатація є специфічною формою корупції, до якої значно більше вразливі жінки та дівчата, ніж чоловіки.

Зокрема, за міжнародними оцінками, жінки становлять більше, ніж 80% жертв торгівлі людьми, що зазнають трудової

або сексуальної експлуатації, страждають від примусових шлюбів або торгівлі органами [6].

Нарешті, ризики корупції зростають в умовах нестабільності, військових дій або гуманітарних катастроф, а зловживання владними повноваженнями під час кризи мають непропорційно вагоміші наслідки для жінок, які можуть стикатися з проявами гендерної дискримінації або гендерно зумовленого насильства з боку посадових осіб. Визнання різних впливів корупції на жінок і чоловіків, що посилюються гендерними нормами, проявами нерівності та дискримінації за ознакою статі, дозволило привернути увагу до необхідності інтеграції гендерного аналізу до розробки антикорупційної політики, і навпаки. Відповідно, на глобальному рівні існує розуміння доцільності одночасного просування гендерної рівності, розширення можливостей жінок та реалізації антикорупційних програм як взаємопідсилюючих стратегій розвитку [7].

Необхідність приділення уваги розширенню можливостей жінок, підтримці їх економічних можливостей, громадської активності, залучення жінок до освітніх програм із особливим фокусом на розвиток лідерського капіталу, визнається центральним елементом стратегій подолання корупції та її негативних наслідків.

-
1. Корупція в Україні: 2020. Аналіз результатів пілотного застосування. Методики оцінки рівня корупції в Україні. Київ: GfK Україна.
 2. Seppanen M. and Virtanen P. (2018).
 3. Corruption, Poverty and Gender: Case Studies of Nicaragua and Tanzania, MoFA, Finland; UNIFEM (2016).
 4. The Story Behind the Numbers: Women and Employment in Central and Eastern Europe and Western CIS. 16 Goetz A. (2017).
 5. 'Political Cleaners: How Women are the New Anti-Corruption Force. Does the Evidence Wash?' In: Development and Change, Volume 38, Issue 1: 87-105.
 6. Goetz A. and Jenkins R. (2015). Reinventing Accountability: Making Democracy Work for Human Development, London: Palgrave.
 7. UNDP (2012). Sexual extortion toolkit, BDP